

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků

Autoreferát dizertační práce

Studenti a absolventi lékařské fakulty Univerzity Karlovy v první polovině 20. století

Sociální struktura, průběh studia, studentský život, profesní kariéry

MUDr. Tereza Kopecká

Praha, 2020

Doktorské studijní programy v biomedicině

Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd České republiky

Obor: DSP DĚJINY LÉKAŘSTVÍ

Předseda oborové rady: Doc. Mgr. Karel Černý, Ph.D.

Školící pracoviště: Ústav dějin lékařství a cizích jazyků

Autor: MUDr. Tereza Kopecká

Školitel: Prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.

Oponenti:

.....
.....
.....

Autoreferát byl rozeslán dne:.....

Obhajoba se koná dne.....v .....hod.

kde.....

S dizertací je možno se před obhajobou seznámit na oddělení pro vědeckou činnost a zahraniční styky děkanátu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Obsah

1. Souhrn
2. Summary
3. Úvod a cíle práce
4. Metody a výsledky
5. Diskuse a závěr

1. Souhrn

Téma studia medicíny v první polovině dvacátého století nabízí zajímavý pohled do světa prvorepublikové mládeže, rozvíjející se moderní medicíny a vysokého školství. Prosopografická studie umožňuje tuto heterogenní problematiku vnímat z mnoha stran: demograficky, sociálně, politicky, z hlediska genderu a dalších. Studenti, kteří jsou tématem této práce, zažili prakticky celé dvacáté století; společným formujícím zážitkem pro ně byla první světová válka, ale postupně došlo ke komplexní a hluboké diferenciaci, která nám umožňuje nahlédnout do světa vědy, nemocniční i komunitní medicíny, odboje, aktivní politiky i umění. V jejich lékařských kariérách se samozřejmě projeví i organizační změny veřejného zdravotnictví, které vedly ke ztrátě profesní svobody. Tyto obtíže jim ale pomohl překonat sociální kapitál, získaný už v době studia. Hlavním problémem vědeckého života byla diskontinuita daná druhou světovou válkou a vazba vědy na politiku v poválečném období.

2. Summary

The topic of medical studies in the first half of the twentieth century offers an interesting insight into the community of first-republic youth, developing modern medicine and universities. A prosopographical study brings the possibility to perceive the topic from multiple points of view: demographical, social, political, in terms of gender etc. The students who act as the subject of this study, have lived through the whole twentieth century; their common forming experience was the World War One but later, they differentiated enough to let us look inside the world of science, hospital and community medicine, underground movements, active politics and even art. Their medical carrers were influenced by the changes in organization of the public health care system that led to the loss of professional freedom.

These difficulties could have been overcome by the social capital they had created yet during the school years. The main issue of the scientific life was the discontinuity caused by the World War Two and the association between science and politics in the afterwar period.

3. Úvod a cíle práce

Tématem této práce je prosopografie lékařů, narozených na přelomu 19. a 20. století. Při jejím zpracování jsem prostudovala řadu archivních fondů, dobových publikací, memoárů a dalších zdrojů, a pomocí velkých souborů dat i jednotlivých případů jsem popsala vývoj a zásadní zlomy v jejich profesních kariérách i osobních životech.

4. Metody a výsledky

Velkou část práce jsem věnovala období studia, které mělo vzhledem ke značné vstupní sociální diverzitě různou podobu, od prodlouženého dětství až po tvrdý každodenní boj o přežití, jak ho popisovali sociálně nejslabší studenti, tvořící komunitu Masarykovy koleje na Hradčanech.

Díky sériovým pramenům jsem získala demografické údaje o studentech i absolventech a mohla jsem ukázat, jak si tento ročník stál v porovnání s celou lékařskou fakultou a s celou univerzitou. Jeho složení bylo poněkud neobvyklé, ale odvíjelo se od aktuální politické situace, která na univerzitu přiváděla občany SHS, oblasti formujícího se Sovětského svazu, Bulharska i dalších zemí. Sociální skladba kohorty splnila očekávání a délka studia jednotlivých sociálních skupin také: bylo zřejmé, že ti nejchudší se snažili vystudovat co nejdříve, zatímco štedře financovaní studenti neměli v některých případech motivaci dostudovat vůbec.

Věnovala jsem se také subkohortě neúspěšných studentů a snažila jsem se určit příčinu jejich odchodu z Lékařské fakulty UK. Jejich studijní výsledky mi pomohly odkrýt některá zajímavá fakta, například že vyhledávaný examinátor z anatomie Karel Weigner byl ve skutečnosti stejně přísný jako obávaný Jan Janošík. Přestože jsem se domnívala, že neúspěšní studenti měli potíže se zvládnutím učiva, ukázalo se, že většina z nich studovala před odchodem celkem bez potíží.

Jejich profesní zaměření bylo výrazně ovlivněné nově založeným Státním ústavem pro zubní lékařství, který umožňoval poměrně komfortní specializaci. Povolání stomatologa volily

zejména ženy, což jsem interpretovala jako součást jejich snahy propojit zajímavou a vysoce kvalifikovanou profesi s osobním životem.

Sledování profesních a dalších rozhodnutí subkohorty žen patří k nejzajímavějším částem práce. Skloubit náročnou profesi s rodinným životem nebylo jistě jednoduché a na příkladech z kohorty i mimo ni jsem ukázala různé přístupy a jejich výsledky, které byly někdy tragické.

Specifické podmínky měli i lékaři židovští. Během druhé světové války byli prakticky vyhlazeni, a vzhledem k národnostní heterogenitě kohorty k tomu docházelo různým způsobem – zařazením do evidence (na základě kritérií stanovených norimberskými zákony) a centrálně organizovanou deportací, což se dělo na západě, tedy mimo jiné v českých zemích, a přepadáváním vesnic a postřílením obyvatelstva, označeného za židovské, což byl postup praktikovaný ve východní Evropě. V kohortě jsem nacházela i zajímavé případy intersekcionality genderu, etnicity a dalších faktorů, které vedly k odlišnému vnímání těchto osob ze strany společnosti. V období druhé světové války ovšem intersekcionalita nebyla v popředí zájmu, o osudu lékařů (i jejich pacientů) rozhodovala oficiální etnická identita.

Podmínky pro výkon povolání se diametrálně lišily za různých politických režimů. Tito lékaři byli prvotně formováni v monarchii, dospěli v demokracii a od konce 4. decennia až do své smrti (kromě několika výjimek, které se dožily sametové revoluce) žili v totalitě. Jak nacistický, tak komunistický režim ohrožovaly výkon jejich povolání i jejich životy, stejně jako životy jejich pacientů. Jejich chování vůči představitelům těchto režimů bylo ale posuzováno tvrdšími kritérii než u běžných občanů, pravděpodobně s ohledem na morální kredit profese, který je tradičně považován za vysoký. Přesto jsem mezi členy kohorty našla i několik osob obviněných ze zločinu – od banálního podvodu až po vraždu.

Poukázala jsem na řadu prvků, které měli členové kohorty společné (orientace na stomatologii, uzavírání sňatků uvnitř lékařské komunity), i které je rozdělovaly (sociální původ, ambice, politické názory). Na úspěšnost jejich profesní kariéry a dosažení formálních poct měla velký vliv řada rozhodnutí (například o místu působení) i schopnost adaptovat se na podmínky specifických politických režimů. Určitá míra loajality byla nutná za nacismu i komunismu, ale přílišná loajalita (až kolaborace) byla trestána v pozdějších obdobích, kdy společnost hledala cesty, jak se vyrovnat s vlastní minulostí.

Lékaři byli těmito politickými změnami nejen ovlivňováni, ale sami se na nich také podíleli. Byli silnými společenskými aktéry a nepostradatelnou profesní skupinou.

Prosopografii této kohorty bylo vzhledem ke značné počáteční heterogenitě a další profesní, sociální i politické diferenciaci vhodné doplnit popisem jednotlivých případů. Vybrala jsem k tomu osobnosti, které jsem považovala za jedinečné, a na jejich příkladu jsem ukázala, jak daleko sahala diverzita studované generace.

Členy kohorty byli i méně či více významní literáti, mezi nimi i člen Devětsilu Konstantin Biebl. Proto jsem některé kapitoly uvedla úryvky básní nebo krátkých próz členů této umělecké skupiny.

5. Diskuse a závěr

Vzhledem k relativně širokému zadání této práce se nabízí řada možností zpracování. Já jsem dala přednost pojetí, které zdůrazňuje proměny identity studované generace lékařů a jejich podskupin.

Seznam publikací doktoranda

1. Tato dizertační práce není založena na dílčích publikacích.

2. publikace bez vztahu k tématu dizertace

a) s IF: žádná

b) bez IF

Tereza KOPECKÁ, Izidor Klafter a Pavla Klafterová: Lékaři, pacienti, oběti, *Historia Medicinae Slovaca III*, Bratislava 2018, str. 62-66.

Tereza KOPECKÁ, Břišní tyfus v albertovské menze, *Časopis lékařů českých*, 157(8), 2018, str. 432-438.

Tereza KOPECKÁ, The Changing Face of Glaucoma in History, *Critical Dialogues in the Medical Humanities*, Newcastle upon Tyne 2019, str. 126-140.

Tereza KOPECKÁ, Scurvy and Flu in 1900: The Truth Lost in Evidence (June 30, 2019). *RAIS Conference Proceedings - The 13th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, 2019.